

## 6. Conclusions generals

La vida de Crist ha incitat la imaginació de grans creadors cinematogràfics com Rafael Gil amb **El beso de Judas** (1953), José Luis Sáenz de Heredia amb **Proceso a Jesús** (1974), a casa nostra, o Cecil B. De Mille amb **Rey de reyes** (1927), Nicholas Ray amb **Rey de reyes** (1961), George Stevens amb **La historia más grande jamás contada** (1965), Franco Zeffirelli amb **Jesús de Nazaret** (1977) o Martin Scorsese amb **La última tentación de Cristo** (1988), entre altres directors americans. També desperta la creativitat d'artistes com Ignacio F. Iquino amb **El Judas** (1952) o Pier Paolo Pasolini amb **El evangelio según san Mateo** (1964) i Mel Gibson amb **La Pasión de Cristo** (2004). Així com la de molts altres realitzadors que, no tant coneguts o reconeguts, han intentat plasmar en imatges la història d'un home que va canviar el curs de la humanitat. Nogensmenys molts d'aquests films han estat pretensioses pel·lícules evocadores d'una història el tema de la qual és el més gran que mai s'hagi pogut escriure.

Pel que fa al cinema espanyol la persona de Jesucrist provoca un escàs interès segons es dedueix de l'esquifit haver cinematogràfic i d'ínfima qualitat que hem ressenyat. I hom es pregunta com és que un afer tan universal, tan arrelat en el nostre existir, ha portat a realitzar versions tan insatisfactòries. Potser és que qui ens les han narrat han volgut fer una interpretació doctrinària com Joseph Breen, Jr i Fernando Palacios a **Los misterios del Rosario** (1957) o colossalista com Ignacio F. Iquino a **El Judas** (1952) i Rafael Gil a **El beso de Judas** (1953) o massa adaptada a l'estètica postmoderna com Ángel García Del Val a **El sueño de Cristo** (1997), com si la nua i senzilla eloqüència de la història no fos suficient per ella mateixa. Només tres pel·lícules, llargmetratges, són dignes d'esmentar-se i cap d'elles és una representació del que entenem per la Vida, Passió, Mort i Resurrecció de Jesucrist. En **El beso de Judas** (1953) de Rafael Gil, el Senyor, està sempre en segon terme perquè el protagonista és Judes. En alguns moments Jesús es fa present, i sobretot se'n parla, a **Proceso a Jesús** (1973) de José Luis Sáenz de Heredia, és un

circumloqui sobre la figura de Crist, però de la passió i mort, només hi ha insinuacions. I, finalment, Ignacio F. Iquino a **El Judas** (1952) la vida de Jesús li serveix d'excusa per desenvolupar el tema de la conversió i del perdó. Cap d'aquestes pel·lícules destaca per les seves grans interpretacions. Podem parlar, en canvi, de la magnífica direcció d'actors com Antonio Vilar en el film que acabem d'esmentar, Rafael Rivelles a **El beso de Judas** (1953) de Rafael Gil o Júlia Gutiérrez Caba i José M<sup>a</sup>. Roderó a **Proceso a Jesús** (1974) de José Luis Sáenz de Heredia. No n'hi ha cap que sobresurti per la seva excepcional fotografia, més aviat al contrari és el cas de **Los misterios del Rosario** (1957) Joseph Breen, Jr i Fernando Palacios on els decorats, de cartró, porten a una fotografia falsa i enganyosa. Tampoc en ressalta cap per la banda sonora. I, finalment, cap d'elles té la capacitat, encara que no dubtem de la intenció, d'exaltar l'ànim de l'espectador.

L'expressió cinematogràfica no té per objectiu la recerca espiritual, emperò, sovint es troba amb ella i duu a una profunda experiència de trobada amb Déu, sobretot quan és una autèntica expressió artística. El cinema és una bona eina per explicar la persona i el missatge de Crist. Així ens trobem que hi ha moltes obres que mostren un interès per oferir lliçons catequístiques com **Los Misterios del Rosario** (1957) de Joseph Breen Jr. i Fernando Palacios (o **Intolerancia** (1916) de David Wark Griffith, **Christus** (1917) de Gulio Antamoro, **Rey de reyes** (1927) de Cecil B. De Mille), són obres d'un valor especialment piadosos i que posen l'èmfasi en la finalitat moralitzadora. Fixem-nos, però, que totes elles pertanyent a les primeres dècades del cinema que encoratjades per la mateixa Església servien de complement a la formació religiosa dels fidels. Aquestes primeres versions de la passió són molt ingènues però tant didàctiques que van esdevenir ideals per a l'evangelització en les missions.

Un altre film molt més modern, verbigràcia, **Jesús de Nazaret** (1977) va ser un projecte amb el qual el seu director Franco Zeffirelli volia connectar amb la gran majoria de públic, fita que va aconseguir plenament. La intenció de Mel Gibson amb **La Pasión de Cristo** (2004) és la mateixa que la dels seus antecessors

abans esmentats: propagar la fe. El seu objectiu cridar l'atenció al descregut públic contemporani sobre el missatge i la persona de Crist.

La persona de Jesucrist, per bé o per mal, ha estat, és i serà atractiva tant per la vida social dels pobles com pel seu art, la seva literatura, la seva cultura en general i, com no, pel cinema. Hollywood sempre va veure Crist com una meta comercial. Molts films han aconseguit grans èxits en la taquilla i grans lloances per part de la crítica, com **El evangelio según san Mateo** (1964) de Pier Paolo Pasolini, **Godspell** (1973) de David Greene, **Jesucristo Superstar** (1974) de Norman Jewison, **Jesús de Nazaret** (1977) de Franco Zeffirelli, **La última tentación de Cristo** (1988) de Martin Scorsese i **La Pasión de Cristo** (2004) de Mel Gibson. A Espanya el gran èxit va ser **El Judas** (1952) on Ignacio F. Iquino va fer una gran operació industrial i comercial. Molts d'aquests films han tingut problemes alhora de representar Jesús en la pantalla i la crítica s'ha fet ressò d'allò que s'ha dit d'elles. **La vida de Brian** (1979) de Terry Jones i **La última tentación de Cristo** (1988) de Martin Scorsese van estar envoltades de controvèrsies. En el cas de la darrera l'escàndol es va produir abans de l'estrena del film, i en el moment de ser estrenada van haver-hi protestes i manifestacions davant de molts cinemes de diversos països. El món catòlic va entendre que la pel·lícula degradava la figura de Jesucrist. **El evangelio según san Mateo** (1964) de Pier Paolo Pasolini va provocar molts escàndols pel fet de ser l'obra d'un director marxista i ateu (curiosament en la versió original no apareix la paraula "san" abans de Mateu, el títol original és *Il vangelo secondo Matteo*). Amb tot durant un descans en el treball del Concili Ecumènic Vaticà II els pares conciliaris la van aplaudir perquè no era l'escandalosament irreverent que l'Església esperava i la crítica, en general, la va aclamar per la seva honestat i realisme. Avui és considerada una obra d'art entre els crítics de cinema, per molts, fins i tot, és la millor versió cinematogràfica de la vida de Crist, i és molt estimada pels estudiosos de la persona de Jesús. Molts grups juvenils d'Església van anar a veure **Godspell** (1973) de Victor Greene i **Jesucristo Superstar** (1974) de Norman Jewison, a pesar de la por que tenien els productors de que l'Església les sancionés. Així i tot en alguns llocs, com per exemple Madrid, es van produir manifestacions i tensions en el moment de l'estrena. La darrera aposta va ser la de Mel Gibson amb **La Pasión de Cristo** (2004) que, precedida per una gran polèmica tant per la seva violència com per

la seva visió, per alguns, antisemita, va ser un èxit sense precedents en aquest gènere cinematogràfic.

Certament que la polèmica al voltant de totes aquestes pel·lícules no deixa de ser, en molts casos, un valor afegit al film. L'èxit comercial es pot basar en la discussió suscitada pel film que sol usar-se com a mitjà de promoció cinematogràfica. Per cada crítica irònica, violenta, destructiva el públic es multiplica en progressió geomètrica. I és que aquesta és la propaganda més eficaç i innegable. La repercussió del que va representar el no estrenar en català el film **El Judas** (1952) d'Ignacio F. Iquino va fer créixer l'expectació del públic que després ompliria les sales i faria que estigués més temps en cartell.

Les pel·lícules que es basen en novel·les no mostren, ni poden, el caràcter diví de Jesucrist perquè “Quien quiera hacer de Cristo y su aventura un texto cinematográfico – o teatral o pictórico o poemático- tendrá que tropezar necesariamente con lo que sobre esta aventura dice el Evangelio”<sup>1</sup>. Resten, aleshores, esclavitzades a la humanitat i la imatge que donen està allunyada del Nou Testament. Alguns directors han optat per utilitzar fonts no evangèliques. Així **El beso de Judas** (1953) de Rafael Gil amb un guió de Vicente Escrivá tracta sobre l'ambició d'un home, **Proceso a Jesús** (1974) de José Luis Sáenz de Heredia, és l'adaptació de l'obra de teatre *Proceso a Gesú* de Diego Fabbri amb José Luis Sánchez Silva com a co-guionista amb el director o **El sueño de Cristo** (1997) d'Ángel García del Val és un conjunt de textos de diferents poetes, uns anglosaxons com Walt Whitman, altres hindús com Rabindranat Tagore i de textos dels evangelis. Són films que deformen la imatge de Jesús, si més no, la seva divinitat. Si aquests films Jesús els preguntés: I vosaltres qui dieu que sóc? Hauríem de respondre: un home. Les creacions humanes no poden mostrar Déu, infinit i absolut, tal com és. Edith

---

<sup>1</sup> GIL DE MURO, Eduardo: *La Pasión de Cristo según Mel Gibson a Ecclesia*. Núm 3.200. 10.04.2004. P. 18.

Stein expressa la idea d'aquesta manera: "Déu solament és reconegut en allò on es revela, i en els esperits on es revela i que transmeten la revelació<sup>2</sup>".

Altres directors han preferit seguir els evangelis i els seus films tant els que es basen en els tres sinòptics com els que segueixen a sant Joan, parlen de la humanitat de Crist però s'acosten molt més a la seva divinitat per bé que des del punt de vista teològic fan palesa la seva limitació. Alguns segueixen els quatre evangelis com Joseph Breen Jr i Fernando Palacios a **Los misterios del Rosario** (1957), un film extremadament catequètic. També el guionista Rafael J. Salvia a **El Judas** (1952) d'Ignacio F. Iquino que col·labora en el guió alternen el seu escrit amb escenes evangèliques. Si els evangelis són la base de les histories cinematogràfiques de Jesús a la pregunta que aquest li va fer a Pere: "¿Qui diu la gent que sóc, jo?" (Mc 8,27). Podrem respondre com l'apòstol: "Tu ets el Messies, el Fill del Déu viu" (Mt 16,16).

En l'art el bell és sinònim de bo i veritat. Per això l'art s'ha de posar al servei de la bellesa, la bondat i la veritat. No podem parlar de llibertat d'expressió com la llibertat de difondre allò que un vol malgrat sigui immoral. Una pel·lícula que "con el pretexto de eficacia inmediata se muestra en su estructura y en su espíritu, brutal y vulgar o grosera, aunque pretenda estar al servicio de la buena causa, no hace, a la larga, más que comprometerla y envilecerla"<sup>3</sup>. Aristòtil deia que el domini de l'art és allò que és versemblant per tant ha de respectar les lleis essencials de la veritat.

És indiscutible que el cinema ha imitat l'art que la pintura i l'escultura ens han deixat des de fa 2000 anys. Moltes obres plàstiques han servit de model per la filmografia cristològica: *El Sant Sopar* de Leonardo (**El Judas** (1952) d'Ignacio F. Iquino, *El davallament de la creu* de Rubens (**Los misterios del Rosario** (1957) de Joseph Breen Jr. i Fernando Palacios) entre d'altres, estan presents a les versions cinematogràfiques. A l'hora de posar en escena els films la

---

<sup>2</sup> Citat per TORRALBA, Francesc a *A imatge de Déu. Propostes de Pastoral de Joventut*. Institut de Ciències religioses Don Bosco. Barcelona. 2004. P. 11.

<sup>3</sup> AYFRE, Amédée: *El cine y la fe cristiana*. Op. Cit. P. 148.

influència no és només d'artistes concrets sinó també d'estils artístics (romànic, gòtic, renaixement, barroc,...). El director ha de ser capaç de mostrar en les múltiples manifestacions del que és bell un raig de la bellesa suprema com fan Margarita Alexandre i Rafael M<sup>a</sup> Torrecilla a **Cristo** (1953) on descriuen la vida de Jesús a través de clàssics de la pintura espanyola i fan de la seva opció estètica un fidel retrat del Crist dels evangelis.

La passió de Crist no acaba en la mort, sinó en Crist ressuscitat proclamant el seu testimoni al món. El sepulcre buit és el símbol de la nova vida.

Tots aquells films que mostren la vida de Jesús d'una manera cronològica des de la infància fins la seva mort presenten, com un fet més, la resurrecció. En ells la resurrecció és la culminació de la narració de la pel·lícula com a **Los Misterios del Rosario** (1957) de Joseph Breen Jr. i Fernando Palacios, a **El evangelio según san Mateo** (1964) de Pier Paolo Pasolini, a **Jesús de Nazaret** (1977) de Franco Zeffirelli, o la magnífica escena que ens mostren Margarita Alexandre i Rafael M. Torrecilla a **Cristo** (1953) de la resurrecció de El Greco. A **Cristo** (1966) de Santiago Ferrer una pantalla totalment groga representa l'esclat de la llum (resurrecció) en tota la seva potència.

Sant Pau va fer el gran descobriment de saber que el Fill de Déu viu en cadascun dels que creuen en Ell, els transfigura amb la seva llum i amb la seva vida per la resurrecció. L'apòstol expressa així la presència del Senyor en cadascun dels deixebles: "Ja no sóc jo qui visc. És Crist que viu en mi" (Ga 2,20). Tanmateix els directors ens proposen el destí de Jesús com a solidari del nostre perquè Crist només existeix ja amb nosaltres. En aquest sentit veiem que hi ha films que no mostren la resurrecció però sí una certa esperança. Al final de **Godspell** (1973) de Victor Greene els joves van cantant per la ciutat l'alegria de la resurrecció. El miracle més gran és que aquests joves que portaven una vida rutinària ara siguin joves amb esperança. A **Jesucristo Superstar** (1974) de Norman Jewison la pel·lícula es planteja l'interrogant de si ha servit de quelcom el sacrifici de Crist i la resposta és l'escena final quan apareix una figura seguida per unes ovelles (simbolitza la resurrecció?). No hi

ha resurrecció explícita a **Proceso a Jesús** (1974) de José Luis Sáenz de Heredia però ens diu el president del tribunal que en aquell que va ser crucificat és en qui es sosté l'esperança més gran del món. L'evangelista Joan diu que la comunitat rep l'Esperit Sant després de l'Ascensió i cada creient el rep com a font d'aigua viva. I si no que li diguin a la prostituta, o al jove pròdig o al cec que han anat al judici (de **Proceso a Jesús**) per Ell, perquè l'Esperit de Jesús s'ha quedat en el món, és dins de cadascú dels que està obert a la seva paraula. Fins i tot mor esperançat el Brian-Crist de **La vida de Brian** (1979) de Terry Jones quan tot i estar crucificat "per error" mor tot cantant: "Mira el lado bueno de la vida". Daniel Coulombe, el protagonista de Crist a l'obra **Jesús de Montreal** (1989) de Denys Arcand, també romandrà per sempre amb alguns desconeguts a qui se'ls trasplantarà els seus ulls i el seu cor i a d'altres coneguts, els seus amics, que segueixen fent teatre en una companyia que porta el seu nom. Al final amb el cant *Stabat Mater* de Pergolesi la camera s'aproxima a una paret de granit que finalment es confon amb l'univers. És la original proposta del director sobre el fet de la resurrecció. És la relació, misteriosa, entre la immanència i la transcendència amb la que conclou l'evangeli de Mateu: "Jo sóc amb vosaltres dia rere dia fins a la fi del món" (Mt 28,20). Per acabar, **La Pasión de Cristo** (2004) de Mel Gibson és un film que dura una mica més de dues hores i només els dos darrers minuts són els dedicats a la resurrecció de Crist on es compleix el disseny salvífic de Déu.

La gran majoria de films estudiats (75%), tant els espanyoles com els estrangers mostren l'episodi de la Resurrecció fent evident així que els directors representen diversos aspectes de la persona de Jesucrist però destaquen, com ja hem vist que ho havien fet les primeres pintures i escultures cristianes, la seva missió principal: la del Messies Salvador.

Moltes de les pel·lícules, en oferir versions massa arriscades de la figura de Crist, han causat unes controvèrsies que han ofès susceptibilitats religioses. La persona de Crist és massa important com per a romandre indiferent. Les moltes polèmiques dels films, dels que hem parlat, posen de manifest un enorme interès per la persona de Jesús. Per això podem afirmar que hi ha un lloc per a Jesucrist en el cinema d'avui i en el del futur. Molts films mostren que la gran

pantalla ha mantingut en totes les èpoques un lloc per a Ell. “El cine constituye realmente un magnifico escenario donde es manifiesto la irrupción en el pasado desde el presente para ofertar al público un abanico de visiones que, aunque aparentemente se refieren al pasado, es indudable que los guiones se han escrito en el presente y el discurso dominante corresponde a temas que preocupan en cada presente, ya que se trata de una discusión sobre el pasado desde el presente”<sup>4</sup>. Cada època té la seva circumstància i precisa d'un estil diferent. Cecil B. De Mille va encertar-lo el 1927 amb **Rey de reyes**, Pier Paolo Pasolini va aconseguir una bona pel·lícula el 1964 amb **El evangelio según san Mateo**, o Franco Zeffirelli el 1977 amb **Jesús de Nazaret**. Hi ha films que han quedat obsolets per exemple **Godspell** (1973) de David Greene o **Jesucristo Superstar** (1974) de Norman Jewison resulten ara una mica antics perquè són massa contemporanis. Són un producte d'aquesta època en la que la joventut tenia a Crist com a bandera i en l'ideari hippie els ciments utòpics d'un món millor ple de missatges festius, vitalistes, plens d'esperança, declamadors de bons sentiments. Altres films com **Proceso a Jesús** (1974) de José Luis Sáenz de Heredia, contràriament, és una pel·lícula que tot i ser antiga ens suggereix avui preguntes noves i nous plantejaments. Mel Gibson amb **La pasión de Cristo** (2004) ha coronat una obra mestra, ell sabia que un film sobre Crist ha de commoure al públic actual, contràriament no mereixeria la pena una nova versió. Per això estem d'acord amb Denys Arcand quan diu que creu que és una tasca que s'ha de fer una vegada i una altra. Cada generació hauria de tenir la seva pel·lícula d'aquest personatge que segueix essent rellevant en el món d'avui.

Podran canviar les formes i les modes de tal manera que potser veurem que la transcendència es farà palesa en la immanència. Potser serà una iconografia religiosa en la que Crist s'haurà de trobar en les complexes relacions humanes. Ja apuntàvem en el capítol introductori en parlar del cinema que “es un cine sin iconografía religiosa y donde Cristo ha de ser encontrado en la complejidad de las relaciones y conflictos humanos. A veces, es el comportamiento de los mismos personajes que presentan una mirada, otra, sobre las cosas. La trascendencia religiosa se esconde en hermosas parábolas, transparentes o

---

<sup>4</sup> PRIETO, Alberto: *La antigüedad filmada*. Ediciones clásicas. Madrid. 2004. P. 10.



sugerentes de un misterio que las sobrepasa”<sup>5</sup>. Per això moltes vegades hem de parlar de continguts de transcendència en històries humanes realment autèntiques; en el comportament de personatges que tenen una mirada “transcendent” sobre les coses. La transcendència pot amagar-se també en actituds de perdó, de fidelitat, d’amor als altres, en paraules (“Mort, però l’Amor continua sempre” és el que es llegeix a **Ben-Hur** (1925) de Cecil B. DeMille al final del film), en mirades (la ingènua mirada de Marcelino a **Marcelino, pan y vino**, 1954 de Ladislao Vajda) i fins i tot en moviments de camera (el final de **Jesús de Montreal**, 1989 de Denys Arcand, on la camera ens porta al cel). Quantes vegades hem trobat la imatge de Déu, no en les imatges pietoses que persegueixen mostrar la sobrenaturalitat o transcendència sinó en altres imatges cinematogràfiques. “De donde deducimos que lo religioso en el cine es una dimensión que coincide con el sentimiento que de esa misma verdad religiosa hemos andado buscando y que nos devuelve de Dios nuestra personal imagen de la trascendencia”<sup>6</sup>.

La representació cinematogràfica de Jesucrist “ha gozado del beneplácito de los espectadores, razón que en el último término justifica la existencia de estas películas”<sup>7</sup>. Totes elles, en major o menor mesura, han rebut la lloança d’un públic que globalment no ha quedat defraudat. Fem nostres les paraules que Franco Zeffirelli diu de la seva pel·lícula **Jesús de Nazaret** (1977): “Pero si aunque solo sea un fotograma del filme logra conmover a alguien, despertar en él el eco de ese mensaje divino que cada uno de nosotros lleva dentro de si, no sólo hallaré una justificación a todos los sacrificios hechos, sino, incluso, habré dado un sentido, un objetivo a toda mi vida”<sup>8</sup>.

---

<sup>5</sup> GIL DEL MURO, Eduardo: Op. Cit. P.2.

<sup>6</sup> GIL DEL MURO, Eduardo: Op. Cit. P.2.

<sup>7</sup> JIMÉNEZ, José: *Breve historia de la representación cinematográfica de Jesucristo*. Treball inèdit. P. 14.

<sup>8</sup> ZEFFIRELLI, Franco: Op. Cit. P. 201.